

РИНОК ОСВІТИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

С.І.Пирожков

За оцінками провідних спеціалістів світу, ХХІ століття пройде під знаком створення глобального інформаційного суспільства. Зросте вплив таких головних чинників соціально-економічних змін у сучасному світі, як: інформатизація суспільства, глобалізація, формування науково-технічної цивілізації, що базується на інформації. Застосування і розвиток глобальної інформаційної інфраструктури торуватиме шлях до якісно нового суспільства знань, в економіці якого освіті належить ключова роль у забезпеченні зайнятості, розширенні кар'єрних можливостей випускників, у навчанні впродовж всього життя людини, сприятиме позитивним структурним змінам у соціально-економічному середовищі. Згідно з концептуальними положеннями метатеорії глобального інформаційного суспільства, національні системи освіти потребують якісних змін.

Орієнтуючись на усвідомлену доцільність інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС), можна констатувати необхідність у середньостроковій перспективі трансформації існуючої національної системи освіти відповідно до європейських стандартів. У цьому контексті досвід ефективної транс-

формації системи освіти у сусідніх державах нині є дуже важливим. З огляду на вищезазначене, монографія ректора Громадської Вищої школи Підприємництва і Управління в Лодзі (Республіка Польща) **Романа Патори**¹, присвячена дослідженню ринку освіти у системі стратегічного управління кадровим потенціалом країни, є надзвичайно актуальною.

Не можна не погодитись з автором, що «...перехідний, переломний етап трансформаційних перетворень в економіці постсоціалістичних країн збігся у часі з радикальними змінами у світогосподарському устрої і вимагає підвищеної уваги до проблем розвитку освіти, адаптації освітніх послуг до вимог ринку. Тому узагальнення та наукове осмислення складних і багатопланових процесів впливу освіти в Польщі на кадрове забезпечення ринкових перетворень та інтеграції до ЄС буде корисним для всіх постсоціалістичних країн на шляху до Європи...».

Освіта як сфера цивілізаційного поступу людства віддзеркалює всі передові тенденції розвитку суспільств, прогножуючи і випереджуючи їх. У структурі монографії автор виділив п'ять розділів, що концептуально

Пирожков Сергій Іванович – академік НАН України

¹ Патора Роман. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни: Монографія. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2002.

визначають розвиток ринку освіти як головного чинника якісного оновлення знань і здібностей громадян у країнах, що не бажають втрачати конкурентних переваг на різних ринках.

Формування ринку освіти підвищило значущість вищої освіти як важливого ресурсу економічного зростання, невід'ємної компоненти цивілізаційного поступу. Вища освіта в умовах послідовного перетворення науки на безпосередній чинник розвитку високих технологій виробництва зміцнює її економічні функції щодо стимулювання науково-технічного прогресу і технологічної мобільності. Зростає і соціальна роль вищої освіти у відповідному вихованні громадян. Не применшуючи значення загальноосвітньої школи, освітніх закладів нижчих рівнів, автор монографії особливо наголошує на проблемах вищої освіти, оскільки вона є стрижневим елементом функціонування освітнього комплексу суспільства, вирішальним чинником впливу на динаміку ринку праці.

Цінними для України можуть бути сформульовані автором структурні тенденції ринку зайнятості, а саме: скорочення частки зайнятих в індустріальному та аграрному секторах та зростання частки сервісної індустрії (відповідно до 30% та понад 50%); стабільне зростання частки зайнятих серед осіб з вищою і середньою спеціальною освітою та відповідне зростання частки безробітних осіб із середньою освітою; істотне зростання показника «школяризації», що означає зростання кількості студентів; наявність істотного молодіжного безробіття через невідповідність національної системи освіти потребами реформованої економіки; активізація трудової міграції високоосвічених фахівців.

Вищезазначені проблеми загострюються у сучасних умовах світових мегатенденцій, зокрема глобалізації, інтернаціоналізації, європеїзації. Глобалізація вищої освіти як результат прискореного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій має економічний, політичний, технологічний, культурний виміри та відображає тенденцію формування міжнародного простору освітніх послуг, їх цілеспрямований розвиток на рівні країн, регіонів, змінюючи традиційні та поширюючи нові форми освітніх послуг. Дослідження автора свідчать про те, що глобальні структурні трансформації на світово-

му економічному просторі зумовлюють переважний розвиток галузей обробної промисловості та сфери послуг.

Нині, за висновками автора, європейська інтеграція національних систем освіти істотно залежить від діяльності наднаціональних неурядових організацій (ЮНЕСКО, ОЕСР, ЄС, ВТО, ГАТС), дифузія зусиль яких найбільшою мірою позначається на недержавних освітніх закладах, що є найбільш динамічними у сфері надання освітніх послуг.

В умовах інформатизації й глобалізації суспільства роль вищої освіти у ХХІст. зростатиме. У майбутніх суспільствах будь-яка модель розвитку, неспроможна використовувати потенціал освіти, послідовно оновлювати його як основу якісного розвитку населення, оволодівати сучасними технологіями, буде не тільки неефективною, але й взагалі призведе до того, що країна опиниться поза глобальним економічним зростанням. Тому заслуговують на увагу висновки автора, що інтеграційні процеси, зумовлені вступом Польщі до ЄС, вимагають від закладів освіти формувати у майбутніх спеціалістів уміння співпрацювати з людьми (з різною ціннісною мотивацією), освоювати новітні професії, адекватні до вимог європейського ринку праці. У цих умовах ринок освітніх послуг повинен стимулювати проєвропейські зміни у системі вищої освіти та якісно новий рівень відтворення освітньо-інтелектуального потенціалу суспільства.

Вартий уваги також висновок автора про те, що впродовж останніх 10-ти років динамічні позитивні зміни в освітній сфері відбувалися під впливом адекватного попиту населення на послуги вищої освіти за мінімального впливу центральних органів влади. Загалом серед характерних для країн ЦСЄ результатів освітніх реформ автор зазначає наступні: фінансова й управлінська децентралізація освіти; бурхливий розвиток недержавних освітніх інституцій; якісне оновлення змісту освітніх програм на користь демократичних засад, вивчення іноземних мов, екології; розширення освіти для дорослих; поглиблена диференціація освітніх послуг. Зважаючи на це, наприклад, у Польщі показник охоплення послугами системи вищої освіти зріс у 3 рази, у недержавних вищих школах навчається понад 30% усіх студентів, відбулося радикальне зростання по-

питу на фахівців економічного профілю, домінують прагматичні мотивації для отримання освіти, пов'язані з майбутньою працею, заробітками і престижем.

В останній чверті ХХ ст. економічний, соціально-політичний, культурний розвиток багатьох суспільств зазнавав постійно зростаючого впливу процесів глобалізації, пов'язаних з такими важливими джерелами, чинниками і формами розвитку національних економік, як: інвестиції та технології, робоча сила, інтелектуальні та фінансові ресурси, менеджмент і маркетинг. Поширенню глобальних освітніх процесів власне і сприяє динамічне зростання іноземних інвестицій, без яких неможливий економічний розвиток і послідовне збільшення кількості таких робочих місць, які відповідали б потребам високоосвічених спеціалістів з новими якісними мотиваціями на працю.

Характер попиту на освітні послуги визначається структурою промисловості і бізнесу, але разом з тим пропозиції нових освітньо-наукових послуг формують тенденції змін у цій структурі. Тому трансформація ринку освітніх послуг має бути узгоджена із соціально орієнтованою стратегією формування кадрового потенціалу країни, враховувати потенційні вимоги робочих місць у пріоритетних сферах до освітньо-професійного рівня зайнятих працівників.

Досвід ринкового господарювання у Польщі свідчить, що для забезпечення соціальної спрямованості інвестиційних проектів, що реалізуються у країні, необхідно створити науково виважену концепцію інвестиційної взаємодії економічних суб'єктів, міжнародних інвестиційних інститутів та окремих суб'єктів прямих іноземних інвестицій. У перехідний період державі слід зміцнювати регулятивні функції з тим, щоб залучення іноземних інвестицій формувало позитивні результати в аспекті збалансованого функціонування ринку праці, зменшувало рівень безробіття, а самі інвестиції відповідали потребам гармонійного розвитку територіально-виробничих комплексів.

Кінець ХХ ст. трансформував ідею інтернаціоналізації у певну тріаду понять «інтернаціоналізація – європеїзація – глобалізація». У європейському вимірі традиційна інтернаціоналізація освітньої діяльності сформувалася як система академічної мобільності студентів, професорсько-викла-

дацького складу, надання освітніх послуг іноземним студентам і викладачам, інтернаціоналізація навчальних планів, проведення міжнародних дослідницьких програм, проектів. Поняття європеїзації у цій тріаді понять конкретизує ідею створення європейського виміру в освіті як одну із загальних цілей ЄС відповідно до Маастріхтського договору. А поняття глобалізації описує більш фундаментальні зміни у світі, що є відображенням транснаціональних потоків робочої сили і капіталів, породжують труднощі з вирішенням проблем на національному рівні, висвітлюють незахищеність соціальних інститутів перед ринковою кон'юнктурою.

Розвиток інтеграційних процесів в освітній сфері вимагає від постсоціалістичних держав активних дій у сфері академічних обмінів у процесі реалізації II фази програми SOKRATES (2000-2006 рр.) з тим, щоб розпочати реалізацію концепції «Європи знань».

Монографія має теоретичну і практичну спрямованість. Маркетингові дослідження, запропоновані в ній, та висновки – оригінальні та науково значущі, особливо методологія дослідження попиту і пропозиції на ринку праці, що дає можливість рекомендувати її для використання на вітчизняному ринку.

Теоретична і практична значущість монографії значно виграла б, якщо б автор торкнувся у своїх дослідженнях питання зворотного впливу динаміки ринків праці розвинутих країн Європи на національні ринки праці країн ЦСЄ. На наш погляд, автор істотно занижив роль держави, вплив її центральних та місцевих органів на трансформацію системи освіти. Не повною мірою можна погодитися з висновком автора щодо виключно позитивних наслідків стрімкого розвитку недержавних освітніх закладів. Адже теза про те, що у більшості випадків якість підготовки у недержавних освітніх закладах явно поступається аналогічному показнику у традиційних (державних) закладах освіти через недостатнє кадрове та матеріально-технічне забезпечення, має істотне підґрунтя. Не доведено до логічного завершення сучасні маркетингово-логістичні підходи щодо модернізації вищої освіти. Окрім названих недоліків, автору слід було б торкнутися й дослідити аспекти розмежування наслідків масовості надання освітніх послуг і потенціалу адаптаційної

здатності освітнього продукту до умов його використання, а також оцінити перспективи впливу демографічної динаміки на ринок праці освітньої сфери, особливо на специфіку «банкрутства» вищих освітніх закладів.

Отже, вимоги сьогодення диктують необхідність послідовних змін на вітчизняному ринку освітніх послуг та розробки відповідної стратегії щодо формування кадрового забезпечення України.